

УДК 655.424

ФОРМИ КНИЖКОВОЇ ВИСТАВКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ У ХХ СТ.

О. Ю. Хмельовська

*Українська академія друкарства
вул. Під Голоском, 19, Львів, 79020, Україна*

Проаналізовано форми книжкової виставкової діяльності, які проводилися в ХХ ст. на території України. Означено різницю між поняттями «книжкова виставка» і «ярмарок». Досліджено особливості пересувної торгівлі, книжкових базарів, тижнів, місячників і декад читання та книги. Увагу приділено участі українських видавців у декадах республіканського мистецтва на території іноземних держав, та участі закордонних видавців у таких же заходах у межах України. Проаналізовано книжкову виставкову діяльність на підприємствах, фабриках, у вищих навчальних закладах, у бібліотечних установах в окреслений період; показано використання адміністративного ресурсу й методи залучення читацької аудиторії.

Ключові слова: *книжкова виставка, книжковий ярмарок, пересувна торгівля, декади, місячники.*

Постановка проблеми. ХХ століття характеризувалося зародженням і становленням книжкової виставкової діяльності на території України й позамагазинної торгівлі. Через відсутність мережі книгорозповсюдження на державному рівні запровадили пошук оптимальних і нових форм поширення, запровадили, як-от: дні, тижні, місячники читання, розширена мережа об'єктів для представлення видавничого контенту, зокрема експериментували не лише з навчальними закладами, бібліотеками, а й з підприємствами, фабриками, колгоспами тощо. Особливою рисою тогочасного періоду було перенасичення ринку виданнями, які не користувалися попитом та встановлення планів реалізації літератури, що суттєво гальмували розвиток книжкової торгівлі України, а також – відсутність конкуренції. Відтак, запровадили постійний контроль над тематичним наповненням книжкового ринку, що зумовлювало перенасичення заідеологізованою продукцією та відсутність актуальних книг. Відповідно до оновленого курсу держави на декомунізацію варто висвітлювати досвід радянського минулого та вплив пропагандистської машини на видавничі плани та контент, опираючись на конкретні факти, оскільки таких досліджень у новітні часи було обмаль, переосмислювати їх. Тим часом на етапі становлення в Україні книжкової виставкової культури багатий досвід радянського минулого може бути цікавим для організації книжкових виставок і базарів в Україні та за кордоном.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблему тематичного наповнення друкованої продукції різних форм та її поширення серед верств населення у ра-

дянський період вивчали як практики книжкової справи, так і вчені-книгознавці: М. Агуф [1], І. Васіна, Д. Гнатюк [5], О. Говоров, С. Дайновська, О. Молодчиков [10], О. Пренський [12], О. Смирнова, П. Полевая, Г. Гаврилов, М. Зінцова та інші. Однак, варто зауважити, що ці автори працювали в умовах жорсткої цензури та в межах ідеології правлячого режиму, тому погляди радянських авторів на предмет дослідження, дають підстави сумніватися в об'єктивності їхніх висновків. У той же час дані сучасних дослідників, зокрема тих, які беруть участь в організації різноманітних книжкових виставок, ярмарків, книгарень тощо (Т. Ківшар, О. Афоніна, М. Сенченка, З. Григорова, Ж. Ковба, Н. Марціняк [9]) є нечисленними. Основним джерелом були: розпорядження, звіти, протоколи, постанови, накази Міністерства культури УРСР і Головного управління видавництва та поліграфічної промисловості за 1945–1980 роки.

Мета статті – виявити форми книжкової виставкової діяльності, які було представлено у ХХ ст. на території України. Metі дослідження підпорядковуються такі завдання: визначити основні відмінності між книжковою виставкою і ярмарком; проаналізувати найпоширеніші форми книжкової виставкової діяльності ХХ ст. на території України та показати роль і вплив держави у системі книгорозповсюдження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Попри чисельність публікацій про організаційно-практичні аспекти книжкової торгівлі на теренах СРСР, чіткої характеристики форм книжкової виставкової діяльності в Україні у ХХ ст. немає, як і акценту на соціокомунікаційних складниках.

Книжкова виставкова діяльність – це сукупність заходів, спрямованих на поширення видань серед читацької аудиторії, ознайомлення з новинками, що вміщують різні форми позамагазинної торгівлі й експозиції, як-от: виставки, ярмарки, декади, місячники, тижні книги тощо. Книжкова виставка-ярмарок – це історично сформована форма книжкової комунікації, яка виконує специфічні функції в системі видавничої справи, зокрема щодо популяризації книги й читання, реклами конкретних видавництв і видань, встановлення професійних (комерційних) відносин між видавцями та книгопродавцями тощо [11, с. 6].

За формою продажу друкованої продукції виставку-ярмарок відносять до позамагазинного типу торгівлі. Дослідник Овсянников Н. пропонує класифікувати виставки-ярмарки за такими ознаками: територіально-географічні, хронологічні, масштаб діяльності, цільове призначення, форма власності [11, с. 3]. Словник-довідник працівника книжкової культури дає більш вільну класифікацію, розрізняючи виставки за характером, призначенням (ювілейні, мандрівні, звітні, обмінні, найкращих книг року, найкращих книг з художнього оформлення і поліграфічного виконання), часом проведення (постійні, тимчасові, ювілейні) і складу учасників (внутрішні й міжнародні, всесоюзні й республіканські) [14, с. 95]. Беклешов Д. пропонує розділяти ярмарки й виставки за специфікою – універсальні й спеціалізовані, комерційні й некомерційні [4, с. 147].

Незважаючи на те, що різниця між поняттями «книжковий ярмарок» і «виставка» часто непомітні, доцільно провести їхнє смислове протиставлення. Більшість дослідників погоджуються із тим, що ярмарки зародилися переважно як заходи

ринкового характеру, основна мета яких – збут продукції. На відміну від них, виставки виникли як засіб публічної демонстрації тих чи інших досягнень людства у сфері книговидавництва, спочатку вони мали суто просвітницький характер, але в міру розвитку набули чітко окресленої комерційної спрямованості. Однак існувала й велика кількість некомерційних виставок, до яких належали: виставки книг, плакатів, ілюстрацій, листівок, графіки, які організовували для просвітництва, культурного та науково-технічного обміну, а також із пропагандистською метою.

Вагомим поштовхом до проведення книжкових виставок стало заснування 1921 р. Всеукраїнського кооперативного книговидавничого й книготорговельного товариства «Книгоспілка» (серед засновників – сільськогосподарські, промислові кооперативи, а також кооперативний банк і страхові організації). Про успішність організації свідчить той факт, що наприкінці другого року існування Книгоспілка мала книжкові склади й крамниці у Харкові, Києві, Сумах, Умані, Одесі, Вінниці. Крім продажу книжок, Книгоспілка допомагала кооперативам і вибирати книжки, комплектувати бібліотеки, надавала вказівки, як саме організувати книжкову полицю, як влаштувати виставку, зв'язатися з культурно-просвітніми організаціями [1, с. 16]. Організація проводила внутрішні комерційні ярмарки та виставки. Пізніше за виставкову діяльність відповідало Управління книжкової торгівлі, а на місцях – облкниготорги, від яких залежали кількісні показники виставкових заходів.

Однією із перших форм книжкової виставкової діяльності на території України були «мандрівні», «пересувні» експозиції видань, призначені переважно для ознайомлення з книгами та продажу. У пояснювальній записці від 1889 р. знаходимо інформацію про план побудови у Києві пересувного павільйону для продажу книг: «Павильонъ предполагается размѣромъ въ три квадратных аршина съ боковыми рамами для выставки книгъ и брошюръ съ обѣихъ сторонъ, и съ 3-мя или 4-мя такъ называемыми передвижными народными читальнями вокругъ павильона; онъ назначается для продажи книгъ Священнаго писанія и друг. релігійно-нравственныхъ, полезныхъ, дешевыхъ народныхъ изданій; и кромъ того изъ него, по мѣрѣ возможности, предполагается въ лѣтнее время производить бесплатную раздачу простому народу и преимущественно изъ богомольцевъ, посѣщающихъ Св. Кіево-Печерскую Лавру, дешевыхъ народныхъ брошюръ и листовокъ...» [8, с. 1–2]. Автор концепції детально описує дизайн такого павільйону, вікна якого, за задумом, міститимуть надруковані священні тексти, а зверху височітиме фігура Святого Архангела Гавриїла. На думку автора, аби зацікавити якомога ширше коло читачів, можна, крім релігійних текстів, продавати газетну продукцію, книги іноземними мовами; стояти павільйон мав біля Софійського собору, а в разі успішної реалізації – наступний варто було б розмістити на вулиці Хрещатик. Наразі достеменно невідомо, чи втілилася ідея з пересувним павільйоном у життя, оскільки відомостей про нього більше не знайдено. Навіть така згадка свідчить про розуміння наприкінці XIX ст. потреби організувати не лише книжковий магазин, а пересувний засіб із можливостями виставкової діяльності, читальнями, що дозволяло залучити до процесу читання більше людей.

У 1910–1920 рр. в Україні характерним було зародження магазинної (до революції почали активно відкривати приватні книгарні) і позамагазинної торгівлі, зокрема внутрішніх книжкових базарів і пересувних книжкових ярмарків, переважно у сільській місцевості. Так практикувався продаж книг в автолавках, вантажівках, у мото- і велофургонах, із пересувних візків та переносних столиків, а також завдяки діяльності книгонош. Поширення «мандрівних» способів торгівлі зумовлене нерозвиненою логістикою книжкової торгівлі, відсутністю книжкових магазинів та кіосків, тоді як такі форми продажу, як книжкові полиці, хати-читальні були нечисленним явищем у селах і малих містах. Книжковий аналітик Агуф М. наголошує, що селянин не завжди мав час їздити у місто, ще й за книжками, тому пересувні форми торгівлі були вирішенням проблеми читання сільського населення [1, с. 5]. Варто наголосити, що мандрівний спосіб продажу видань можна назвати формою виставкової діяльності, оскільки торгівля зазвичай велася ззовні автолавок, фургонів, возів, для демонстрації літератури слугували невеликі вітрини, що розміщували на бортах машини або в інших помітних місцях, початок ярмарку анонсували за допомогою оголошень та радіозвернень. Якщо автолавка була фабричною (проте, для продажу здебільшого використовувалися переобладнані транспортні засоби), то всередині кузова влаштовували шафи для збереження книг та інші пристрої для перевезення і продажу літератури. До облаштування автолавки входив складний столик, який після прибуття на місце виносили, встановлювали поруч із автолавою і розкладали на ньому книжки. На дверях, які слугували входом у кузов, передбачені полиці чи тримачі книг, щоб відчинені, вони слугували рекламними вітринами [2, с. 58]. Зручнішими для книжкової торгівлі порівняно з автолавками були автопричепи, обладнані, зазвичай кількома зашкеленими віконцями, які використовували для демонстрації книг, і одним широким, через яке їх продавали [12, с. 31]. Кінні розвезення використовували для доставлення книг у віддалені сільські населені пункти та місця польових робіт, куди проїзд іншими засобами було ускладнено. Для привернення уваги автолавки й вози оснащували радіоприладами, підсилювачами звуку, з яких виголошували інформацію про новинки, рекламували книжки тощо. Після закінчення об'їзду зазначеного маршруту нереалізовану літературу здавали торговому підприємству чи книжковому магазину, який її надав [8, с. 321].

Згодом дослідники торгівлі в автолавках напрацювали певні ознаки успішної реалізації, як-от: «Торгувати потрібно безпосередньо на вулицях, поблизу магазинів, великих проїжджих доріг, біля клубів, кінотеатрів, на базарних майданах, автобусних зупинках, біля залізничних станцій та річкових пристаней. Продавати книги на вулицях необхідно систематично в час найбільшого притоку населення, особливо в неділю; книги на возах і столиках повинні бути складені акуратно» [2, с. 169–170].

Примітно, що у світі книжкомобілі й книжкобуси, фестивалі бібліомобілів – доволі популярне явище, зумовлене переважно бажанням привернути увагу до читання, а в бідніших країнах – відсутністю книгарень і ускладненим доступом до видань. В Україні останніми роками також було організовано подібні ініціативи,

зокрема книжкобус у Харкові, всеукраїнські книжкомобілі «Дитяча бібліотека на колесах», велокнигарня «Чаргород».

Тим часом у містах популярною формою виставкової діяльності були книжкові ярмарки. В СРСР перший книжковий ярмарок приурочили до Дня радянського друку, він проходив 5 травня 1927 р. на Тверському бульварі в Москві. Для залучення покупців було організовано книжкові аукціони, лотереї, вікторини, збудовано сто кіосків для продажу книг, діяли розвали букіністичної літератури [8, с. 140–156]. Крім того, у першому ярмарку брали активну участь відомі вчені, письменники: А. М. Горький, Н. А. Семашко, В. В. Маяковський.

В Україні масово почали проводити книжкові ярмарки вже після війни – у 50–60-ті рр.; організовували на колгоспних ринках, заготівельних пунктах, сільськогосподарських виставках, в місцях проведення нарад, конференцій тощо. Показово, що за 10 місяців 1951 р. у системі Укркниготоргу було проведено понад 250 книжкових та шкільних ярмарків, забезпечено літературою учасників і відвідувачів 480 районних і обласних сільськогосподарських виставок [3, с. 23]. Роздрібні книжкові виставки зазвичай приурочували до ювілейних і святкових днів та інших суспільно-політичних подій із життя країни, могли бути універсальними й тематичними – наприклад, дитячими, сільськогосподарської літератури, присвяченої Володимиру Леніну [4, с. 181].

Разом із звичайними книжковими ярмарками, починаючи з 60-х рр., у СРСР розпочали регулярно (переважно раз на два роки) проводити гуртові книжкові ярмарки (всесоюзні, республіканські, міжобласні), основними завданнями яких були: обмін багатонаціональною літературою, пропаганда творів центральних, республіканських і обласних видавництв, поширення інформації про літературу, заплановану до випуску, перерозподіл книжкових фондів між книготорговими організаціями для більш повного задоволення попиту населення. Учасниками виставки були книготорговельні організації усіх систем та відомств країни. Про обсяг операцій на таких виставках можна судити, наприклад, з того, що на 7-й Всерадянській гуртовій книжковій ярмарку в Харкові (1982 р.) були укладені договори на 40 мільйонів рублів, у ярмарку брали участь 652 представники книготорговельних організацій Держкомвидаву СРСР, Центроспілки, виробничого об'єднання «Книгоекспорт», Академкниги, видавництв «Транспорт» і «Наука», представники 14 центральних видавництв [13, с. 25]. Купівля-продаж, зазвичай велася за зразками видань, представлених на ярмарку, а також за списками наявності, каталогами, тематичними планами видавництв та іншими рекламно-інформаційними матеріалами. Ця форма виставкової діяльності була адресована спеціалістам, часто супроводжувалася масовими заходами – для більш широкої аудиторії.

З другої половини 1930-х рр. у Москві почали періодично проводити декади республіканського мистецтва, місячники й тижні книги, які, до речі, могли вміщувати книжкові ярмарки. Такі заходи зазвичай присвячували знаменним датам УРСР та, крім безпосереднього продажу видань, мали на меті популяризацію книги і читання. Декади Української літератури і мистецтва в Москві відбулись у 1936, 1951, 1960 рр. За цей час пройшли також «обмінні» дні мистецтва та літератури,

зокрема Декади Української літератури і мистецтва в Білорусі, Молдові, Чехії. Книжкова виставка й літературні імпрези були лише частиною грандіозного на ті часи урочистого й показового дійства, що містило театральні, художні, музичні й навіть циркові події. В цілому, попри помпезність та показовість заходу, нездорову конкуренцію між видавництвами, обмеженість книжкового репертуару, суворий контроль Декаду Української літератури і мистецтва, а саме її видавничу складову, можна вважати однією з найбільших книжкових подій України у ХХ ст.

Характерна особливість місячників літератури – це масовість заходів і участь в них радянської інтелігенції, особливо робітників культурно-просвітних організацій [8, с. 14]. Аби сповістити про подію, міста прикрашали афішами, художньо виконаними монтажами, макетами книг, а в тодішніх мас-медіа рекламували й висвітлювали події. По місту курсувала машина з радіопристроєм, диктор якої розповідав про заходи, які планували провести у День книги. Під час цих заходів часто проходили експозиції графіки, плаката, листівок УРСР, що у 80-х рр. трансформувались в окремі види виставкової діяльності, які могли проводити незалежно від місячників чи декад.

Зазвичай книжкові виставки і ярмарки були частиною партійних заходів, які приурочували до дат важливих для комуністичної ідеології, наприклад: до 40-річчя КП України, річниці В. Леніна [15], зародженню комсомолу, 50-річчю піонерського руху, 70-річчю Великого Жовтня, XVII з'їзду ВЛКСМ і 50-річчю з дня присвоєння комсомолу імені Леніна [18].

Під час літературних і книжкових заходів активно використовувався адміністративний ресурс, особливо залучали піонерів, комсомольців. Так, 1972 р. ознаменувався всенародною підготовкою і святкуванням 50-річчя утворення Союзу РСР, 50-річчям піонерського руху й водночас був Міжнародним роком книги, у ньому брали участь майже десять тисяч комсомольських організацій, «які залучили до пропаганди й розповсюдження літератури понад 61 тисячу комсомольців і неспілкової молоді, піонерів та школярів». «У 1972 р. організаційні й виховні заходи з пропаганди книг, а саме: виставки, лекції, доповіді, бесіди. Літературні вечори й читацькі конференції, зустрічі читачів з авторами й редакторами, видавцями й книгарями, книжкові базари та ярмарки, авторейди та інші заходи – набрали особливої масовості» [20]. Варто зазначити, що на таких заходах були присутні перші секретарі та директори підприємств. У підготовці свята книги брали участь партійні та комсомольські організації [15]. Відповідно, й контент виставок і ярмарків був цілком підпорядкований партійній ідеології: «На виставках було представлено твори класиків марксизму-ленінізму, випущені в автономних республіках РРФСР, книги, пропагують Реген ХХІV з'їзду КПРС, що показують боротьбу трудящих нашої республіки за здійснення планів 9-ої п'ятирічки. Важливе місце в експозиції займали видання, присвячені 50-річчю утворення СРСР» [19]. Серед тематичних варто виділити виставки спортивної літератури, які проходили в Україні та інших республіках під час ХХІІ Літніх Олімпійських ігор 1980 р., «задля яких у Союзі було видано 800 назв книг, альбомів, різних сувенірних видань у кількості 800 тисяч екземплярів на суму понад мільйон рублів» [16]. Тим часом в архівних доку-

ментах було знайдено незначну кількість локальних виставок, які були присвячені українській культурі, зокрема це стосувалося річниці смерті Тараса Шевченка й дня народження Марка Вовчка.

За місцем проведення варто окреслити виставкову діяльність у бібліотеках і книгарнях. Тісний зв'язок книжкових магазинів закріпився у формі шефства над фабриками й заводами, куди продавці виїжджали з книгами. У свою чергу, робітники й службовці в дні отримання зарплати влаштовували «культпоходи» в книжкові магазини, де до цих днів готували: завозили новинки, організовували виставки, виступ письменників, учених [5, с. 183]. Виставки у магазинах і бібліотеках зазвичай проводили у рамках міжнародних, всесоюзних, республіканських виставок, приурочених до дат у житті міст, областей, країн, автономних республік, інших подій [14, с. 96]. Найбільш популярними були тематичні виставки, як-от: «Математичні машини», «Автоматизація виробництва», «Кібернетика».

Окремо можна виділити книжкові виставки-ярмарки на підприємствах, які були постійними, з періодичним оновленням експозиції. Так «у Вінниці виставки літератури з хімії влаштовували на підприємствах хімічної промисловості; у Київському Домі технічної пропаганди і в павільйоні Виставки досягнень народного господарства УРСР діяли постійні виставки з питань будівництва й архітектури». Такі форми виставкової діяльності мали на меті зацікавити нових читачів і забезпечити професійне зростання працівників підприємства, а також допомогти видавцям зорієнтуватися у запитах читацької аудиторії, відстежити попит на ту чи іншу книжку.

Починаючи з кінця 60-х рр., в УРСР проводилися обмінні книжкові виставки й ярмарки між республіками, що заздалегідь було узгоджено з Міністерством культури СРСР, відповідно УРСР також представляла свої видання на аналогічних заходах в країнах союзу. Значно рідше українським видавцям вдавалося продемонструвати свою продукцію на міжнародних світових виставках поза країнами Рад, у разі такої нагоди усі книжки були ретельно відібрані.

Висновки. Серед найпоширеніших форм виставкової діяльності були: виставки, ярмарки, окремі експозиції під час декад, місячників, тижнів, днів книги. За призначенням проводили ювілейні та звітні виставки, за часом проведення – тимчасові та ювілейні. Важливими для розвитку вітчизняної справи стали обмінні експозиції, які, щоправда, обмежували обміном здобутків у видавничій справі у межах СРСР, що не сприяло залученню українських гравців до світового контексту. Особливою формою книжкової виставкової діяльності стали мандрівні, пересувні ярмарки, що за умов відсутності мережі книгорозповсюдження сприяли залученню нової аудиторії, особливо у сільській місцевості. Позитивним досвідом стало проведення тематичних виставок, які приваблювали цільову аудиторію та сприяли поширенню спеціалізованої літератури, проте у більшості випадків тематика зводилася до партійно-комуністичної ідеології.

Характеризуючи опрацьовані відомості, варто зауважити, що основні форми виставкової діяльності, які було використано для поширення книжок, періодичних друкованих видань, розвитку книжкових виставок та ярмарків тісно пов'язані з розвитком

ком економіки, соціальними й політичними факторами, війнами і зміною державного устрою. Крім того, потрібно чітко враховувати, що територія сучасної України була у різні часи під протекцією різних державних утворень (Російська імперія, період Гетьманщини Скоропадського, період УРСР тощо), а отже, державна політика в цій сфері відіграла першочергову роль та була дзеркальним відображенням ідеології правлячого режиму та його завдань. Більшість інформації для статті зібрано саме з архівних джерел УРСР, тому чіткіше охарактеризувати розвиток видавничої справи, книжкових ярмарок, виставок тощо у більш ранні періоди (1900–1920) є досить складним та здебільшого суб'єктивним завданням. На сьогодні існує вкрай мало архівних джерел про стан поширення книжкової продукції серед населення Російської імперії, а ті дані, які є не дають можливості однозначно стверджувати про основні закономірності розвитку виставкової діяльності того періоду. Однак відомо про існування пересувних книгарень тощо, які були одними із джерел книгорозповсюдження серед різних верств населення. Також, необхідно враховувати, що тогочасний рівень освіти населення був невисоким, а потреба селянських мас (як основної верстви населення Російської імперії, України, зокрема) у літературі ще меншою. З іншого боку, більшість архівних джерел вказує, що саме за часів УРСР було проведено перші книжкові виставки в класичному розумінні цього явища. Саме потреба тотального поширення ідеології правлячого режиму й сприяла швидшому розвитку книжкових виставок, ярмарків, періодичної літератури тощо. Відтак, не викликає сумніву всезагальний і водночас постійний контроль над тематичним наповненням книжкового ринку. Іншою особливою рисою тогочасного періоду було перенасичення ринку виданнями, що не користувалися попитом та встановлення планів реалізації літератури, що суттєво гальмували розвиток книжкової торгівлі України, відсутність конкуренції.

Однак, незважаючи на такі суттєві недоліки, багатий досвід поширення літератури заслуговують на можливість їхнього раціонального застосування у сучасних умовах. Зокрема, у наш час цілком ефективним може бути застосування пересувної, мандрівної форми виставкової діяльності й торгівлі, оскільки проблема із книгорозповсюдженням у селах, малих містах залишається вкрай гострою для України. Також недооціненими є проведення тематичних книжкових виставок, які змогли б залучити ширшу читацьку аудиторію, допомогли б у вивченні попиту спеціалізованої літератури тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агуф М. Книжку на село. Про культурну роботу кооперації на селі / М. Агуф // Бібліотека Нової громади. – Харків-Київ: Книгоспілка, 1924.
2. Альтшуль Г. Организация и техника торговли книгами : [учебник для кооп. техникумов] / Г. Альтшуль. – Москва : Изд-во Центросоюза, 1962. – С. 56–58.
3. Арбузов М. Ф. Пропаганды и реклама в книжной торговле / М. Ф. Арбузов. – М. : Книга, 1966. – 136 с.
4. Беклешов Д. Реклама книг сегодня. / Д. Беклешов – М., 1986. – 207 с.
5. Гнатюк Д. Книговидавничая справа на Україні в післявоєнні роки / Д. Гнатюк. – К. : Видво політ. л-ри України, 1965. — 192 с.

6. История книги : уч. для вузов. / Под ред. А. Говорова, Т. Куприяновой. – М. : Издательство МГУП «Мир книги», 1998. – 346 с.
7. Книжная торговля : документы и материалы : справ. пособие / сост. Г. П. Сафронов и др. – М. : Книга, 1980. – 624 с.
8. Кульженко С. В. Пояснительная записка къ плану, предполагаемого к постройкѣ въ г. Кіевѣ передвижного павильона для продажи книгъ. Передвижными народными читальнями, какъ одно изъ средствъ для религіозно-нравственного просвѣ. Кіевъ / С. В. Кульженко. – 1889. – 13 с.
9. Марціняк Н. Видавничий репертуар і книготорговельний асортимент України: особливості функціонування в умовах централізованої системи управління (друга половина 40-х — кінець 80-х років минулого століття) / Н. Марціняк // Вісник Книжкової палати. – 2011. – № 7. – С. 31–35. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vkr_2011_7_11.pdf.
10. Молодчиков О. В. Книга Радянської України / О. В. Молодчиков. — К. : Політвидав України, 1974. – 230 с.
11. Овсянников Н. Книжные выставки-ярмарки в системе книгораспространения : автореф. дис. канд. филол. наук / Н. Овсянников – М., 2002. – 21 с. – Режим доступу: <http://www.disserscat.com/content/knizhnye-vystavki-yarmarki-v-sisteme-knigorasprostraneniya> – 19.02.2014.
12. Пренский А. И. Активные формы распространения книги / А. И. Пренский. – М. : Искусство, 1961. — 64 с.
13. Сафронов Г. П. Книгораспространение: рубежи и перспективы / Г. П. Сафронов // Книжная торговля: опыт, проблемы, исследования. — 1983. — Вып. 12. – С. 3–28.
14. Словарь-справочник работника книжной культуры / ред.-сост. Б. В. Алексеев, Т. С. Гуннич, В. О. Осипов. – 2-е изд, испр. и доп. – М. : Книга, 1984. – 279 с.
15. Центральний архів вищих органів влади України. – Ф. 4607. – оп. 1. – Постанова колегії Міністерства культури Української РСР Про відзначення 88-ї річниці з дня народження Володимира Ілліча Леніна. – Накази й розпорядження Міністерства культури УССР 1958, – 1 арк.
16. Центральний архів вищих органів влади України. – Ф. 4607. – оп. 1. – Решения коллегии о ходе подготовки книготорговой сети к обслуживанию участников и гостей Олимпиады-80, Государственный комитет СССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли. – 2 арк.
17. Центральний архів вищих органів влади України. – Ф. 4607. – оп. 2. – Постанова президії українського республіканського комітету профспілки працівників культури. – 28 серпня 1959 р, протокол № 38. – 1 арк.
18. Центральний архів вищих органів влади України. – Ф. 4607. – оп. 2. – Об итогах Всесоюзного месячника пропаганды и распространения общественно-политической и молодежной книги, посвященного XVII съезду ВЛКСМ и 50-летию со дня присвоения комсомолу имени В. И. Ленина, 7 августа 1974 года. – Протокол № 16, п. 7. – 1 арк.
19. Центральний архів вищих органів влади України. – Ф. 4607. – оп. 2. – Об итогах проведения выставок книг издательств РСФСР в 1972 году и о плане проведения выставок в 1973–1975 годах. – 12 арк.

20. Центральний архів вищих органів влади України. – Ф. 4607. – оп. 2. – Постанова секретаріату ЦК ЛКСМУ та колегії Державного комітету Ради Міністрів УРСР у справах видавництва, поліграфії та книжкової торгівлі, 9 березня 1972. – Рішення колегії Держкомвидаву УРСР. – 3 арк.

REFERENCES

1. Ahuf, M. (1924). Knyzhku na selo. Pro kulturnu robotu kooperatsii na seli. Kharkiv-Kyiv: Knyhospilka (in Ukrainian).
2. Altshul, H. (1962). Orhanyzatsiia y tekhnika torhovly knyhamy : Moscow : Yzd-vo Tsentrosoiuza (in Russian).
3. Arbuzov, M. F. (1966). Propahanda y reklama v knyzhnoi torhovle. M. : Knyha (in Russian).
4. Bekleshov, D. (1986). Reklama knih sehodnia. – Moscow (in Russian).
5. Hnatiuk, D. (1965). Knyhovydavnycha sprava na Ukraini v pisliavoienni roky. Kiev : Vyd-vo polit. l-ry Ukrainy (in Ukrainian).
6. Ystoryia knyhy (1998). Moscow: Yzdatelstvo MHUP «Myr knyhy». (in Russian).
7. Knyzhnaia torhovlia: dokumenty y materyaly (1980). Moscow : Knyha. (in Russian).
8. Kulzhenko, S. V. (1889). Poiasnytelnaia zapyska kь planu, predpolahaemoho k postroikь vь h. Kievь peredvyzhnoho pavyliona dlia prodazhy knihь. Peredvyzhnyu narodnyu chytalniau, kaky odno uzь sredstvь dlia relyhiozno-nravstvennoho prosvь. Kievь. (in Russian).
9. Martsiniak, N. (2011). Vydavnychiy repertuar i knyhotorhovelnii asortyment Ukrainy: osoblyvosti funktsionuvannia v umovakh tsentralizovanoi systemy upravlinnia (druha polovyna 40-kh – kinets 80-kh rokiv mynuloho stolittia). Visnyk Knyzhkovoii palaty 7, 31–35. (in Ukrainian).
10. Molodchykov, O. V. (1974). Knyha Radianskoi Ukrainy. Kiev. : Politydav Ukrainy. (in Ukrainian).
11. Ovsiannykov, N. Knyzhnye vystavky-iarmarky v systeme knyhorasprostraneniia (2002). Dissertation Abstracts International, 21. (in Russian).
12. Prenskeyi, A. Y. (1961). Aktyvnye formy rasprostraneniia knyhy. Moscow : Yskusstvo. (in Russian).
13. Safronov H. P. (1983). Knyhorasprostraneniye: rubezhy y perspektivy. Knyzhnaia torhovlia: opyt, problemy, yssledovaniia, 12, 3–28. (in Russian).
14. Slovar-spravochnyk rabotnyka knyzhnoi kul'tury (1984). Moscow : Knyha. (in Russian).
15. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchikh orhaniv vlady Ukrainy. (1958). Postanova kolehii Ministerstva kul'tury Ukrainskoi RSR Pro vidznachenniia 88-i richnyi z dnia narodzhenniia Volodymyra Illicha Lenina. (F. 4607, op. 1), 1. Nakazy i rozporiadzhenniia Ministerstva kul'tury USSR. (in Ukrainian).
16. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchikh orhaniv vlady Ukrainy (1979). Resheniia kollehyi o khode podhotovky knyhotorhovoi sety k obsluzhevaniu uchastnykov y hostei Olympiady-80. (F. 4607, op. 1), 2. Hosudarsvennyi komitet SSSR po delam yzdatelstv, polyhrafyy y knyzhnoi torhovly. (in Ukrainian).
17. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchikh orhaniv vlady Ukrainy (1959). Postanova prezydii ukrainskoho respublikanskoho komitetu profspilky pratsivnykiv kul'tury. (F. 4607, op. 2, 1 ark). (in Ukrainian).

18. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady Ukrainy. (1974). Ob ytoham Vsesoiuznogo mesiachnyka propahandy y rasprostraneniya obshchestvenno-pollytycheskoi y molodezhnoi knyhy, posviashchenoho KhVII sezdu VLKSM y 50-letyiu so dnia prysvoeniya komsomolu ymeny V. Y. Lenyna. (f. 4607, op. 2, 1 ark). (in Ukrainian).
19. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady Ukrainy (1972). Ob ytohakh provedeniya vystavok knyh yzdatelstv RSFSR v 1972 roku y o plane provedeniya vystavok v 1973-1975 hodakh. (F. 4607, op. 2, 12 ark). (in Ukrainian).
20. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady Ukrainy (1972). Postanova sekretariatu TsK LKSMU ta kolehii Derzhavnoho komitetu Rady Ministriv URSR u spravakh vydavnytstv, polihrafii ta knyzhkovoi torhivli. (F. 4607, op. 2, 3 ark). (in Ukrainian).

FORMS OF BOOK FAIRS IN THE TWENTIETH CENTURY IN UKRAINE

O. Yu. Khmelyovska

*Ukrainian Academy of Printing,
19, Pid Holoskom St., Lviv, 79020, Ukraine
o.hmelyovska@gmail.com*

The article is dedicated to the analysis of forms of book exhibition activity that took place in Ukraine in the XXth century. The difference between the notions «book exhibition» and «book fair» has been defined. The peculiarities of portable book trade have been studied, including book markets, book and reading weeks, months and decades. Special attention has been paid to the participation of Ukrainian publishers in the decades of republican art on the territory of foreign countries and participation of foreign publishers in similar events in Ukraine. The book fair activity during the aforementioned period at enterprises, factories, higher education establishments, libraries has been analyzed; the use of administrative resource and methods of involving the readership have been demonstrated.

Keywords: *book exhibition, book fair, mobile trade, decade, monthly events.*

Стаття надійшла до редакції 19.05.2016.

Received 19.05.2016.